

Atnaujintas 2004 m. sausio 7 d.

Krikščioniškos minties, kultūros ir visuomenės laikraštis

RUBRIKOS

Pirmasis puslapis
Lietuva
Krikščionybė
ir pasaulis
Kultūra
Darbai
Žvilgsnis
Istorijos vingiai

ARCHYVAI

2001 metai
2002 metai
2003 metai

Žymiosios XX amžiaus Lietuvos moterys

Žuvusiųjų kraujas beldėsi į jos širdį ir ji negalėjo nerašyti

Drąsa, lydimą Aukos dvasios gėrio idėjų kryptimi, yra heroizmas. Gyvenimo realybėje heroizmo kelias dažnai yra tragiškas kančių kelias. Gyvenimo tikrovė, nors ir jaučia heroizmo didingumą, jį nuslepia kaip perlus vandens gelmių kiauteliuose.

Reikia dinamiškų, drąsių Asmenybių, kurios pajėgtų vertingus heroizmo brangakmenis iškelti į saulės šviesą, kad jų vertingumas paveiktų ir dabarties abejinguosius, ir ateities kartoms paliktų Aukos pavyzdį.

Adolfas Damušis

Prof. Ona VOVERIENĖ

Kam čia kapstytis praeityje, teigia sribų politrukai ir tie, kurie dabar sėdi valdžioje ir jų rankos kruvinos, taip mąsto buvusi tremtinė, politinė kalinė, Kengyro politinių kalinių sukilimo dalyvė Marija Jurevičiūtė.

O jai ir jos bendražygiams, sovietinio režimo kankiniams, tai skausmas, kančios, netektys, prarasta jaunystė, sužaloti jų ir jų artimųjų likimai, artimųjų netektys ir kitos negandos. Gyvenimo nepakartosi. O jis iš jų buvo atimtas.

Doriausių ir šviesiausių tautos vaikų, pasiryžusių savo krūtine atremti okupantų durtuvus ir apginti savo žemę, savo tėvynę, savo laukus, miškus ir savo tautą nuo pavergimo.

Didžioji dalis šių kovotojų-romantikų ir idealistų žuvo. Dalis, praėjusi sunkiai žmogui įsivaizduojamais kančių keliais, dvasiškai palūžo ir iki šiol bijo į valdžią grįžusių komunistų, juos kankinusių budelių kolaborantų. Tik patys drąsiausieji, patyrę daugiausia kančių ir dažniausiai viską praradę, gaivina žuvusiųjų atminimą, rašo jų gyvenimo ir mirties istorijas, kelia į saulės šviesą savo buvusių bendraamžių heroizmo brangakmenius, kad jų vertingumas paveiktų dabarties abejinguosius ir ateities kartoms paliktų Aukos pavyzdį.

Palangiškė M.Jurevičiūtė viena iš jų. Jeigu ne ji, kai ko ir nebūtume sužinoję, gyvenimo tikrovė būtų nuslėpusi kaip perlus vandens gelmių kiauteliuose Palangos gimnazijos mokytojų ir moksleivių žygdarbį, Palangos partizanų, Narimanto kuopos, vaikinų ir mergaičių likimus, jų tragišką žūtį. Palanga bendrame Lietuvos karžygiškų kovų ir pasiaukojimo kontekste mums atrodytų tik kaip raudonos saulės išdeginta dykra, nors Dievo ir papuošta Baltijos jūra, jos auksasmilčiais pliažais ir kaip rūta žaliais miškais.

Dabar mums visiems ji, kaip ir Dainava, kaip Aukštaitija, Suvalkija ir Žemaitija, dar brangesnė, šventa,

Marija Jurevičiūtė

aplaistytą geriausių tautos vaikų krauju už tėvynės laisvę, jos skausmu ir kančia.

Marija Jurevičiūtė gimė 1925 m. gruodžio 25 d. Palangos valsčiuje, Užkanavės kaime (dabar Užkanavės gatvė), žvejų šeimoje. Tėvelis žuvo jūroje, kai Marytei buvo treji metukai. Mama liko su šešiais mažamečiais vaikais. Jų vaikystė buvo sunki, o jaunystė tragiška. Nepaisant didelio vargo, mama savo vaikus augino dorais Lietuvos patriotais. Marija pradžios mokyklą baigė Kunigiškių kaime, o į gimnaziją įstojo Palangoje. Čia įstojo į Ateitininkų organizaciją, savo ideologija (Dievui ir Tėvynei) labiausiai atitikusią dvasinę aurą, ugdytą namuose. Ateitininkėms vadovavo vyresniųjų klasių gimnazistė Bronė Kalvaitytė. Organizacijoje buvo dešimt mergaičių. Visos svajojo apie gražią Lietuvos ateitį ir buvo pasiryžusios visas savo jėgas skirti tam, kad tautos gerovė kiltų, o dvasia tobulėtų.

Sovietinė okupacija buvo tragedija visai tautai. Pati pirmoji auka iš Palangos gimnazijos buvo mokytojas Vaitkus. Jį nukankino enkavėdistų sadistai. Nežinia, kokiame požemyje nutrūko ir pirmosios Palangos gimnazijos laidos abituriento Eugenijaus Merkio gyvybė. Vilniaus KGB rūsiuose buvo nukankintas gabus Palangos gimnazijos laikraščio redaktorius poetas Antanas Stalmokas.

Po karo į Palangos gimnaziją atėjo mokytojauti Feliksas Alonderis, Vytautas Jurevičius, Lietuvos laisvės armijos narys, ir Pranas Šepkauskas. Visi stiprios lietuviškos pasaulėjautos. Tautos vertybes pažinti jie mokė ir moksleivius; prasidėjus verbavimui į komjaunimą, jie slapta aiškino moksleiviams, ką tai reiškia tautai ir jos laisvei. V.Jurevičius Palangos gimnazijoje 1945 metų vasarį įkūrė LLA kuopą Pušis. Kuopos moksleiviai palaikė ryšius su Kardo partizanų būriu. Kuopai priklausė vienuolika moksleivių ir Marijos brolis Albertas.

1946 m. vasario 14 d. V.Jurevičius ir F.Alonderis buvo suimti. P.Šepkauskas, pajutęs, kad ir jam gresia pavojus, pasitraukė iš saugumiečių akiračio.

Suimti buvo dar keli Palangos gimnazijos LLA Pušies kuopos nariai Jurgis Dervonskis, Stasys Skripkauskas ir Marcelinas Galdikas. Kiti gimnazistai pasirinko mišką.

B.Kalvaitytei baigus gimnaziją, ateitininkų vadove buvo išrinkta M.Jurevičiūtė. Ateitininkės subtiliai stabdė komjaunimo organizacijos plėtrą gimnazijoje, palaikė ryšius su partizanais megzdavo ir rinkdavo šiltas kojines, pirštines ir kitus drabužius, juos perduodavo partizanams, taip pat juos informuodavo, kas vyksta gimnazijoje ir Palangoje.

1946 metų kovo mėnesį plėšikaujantys enkavėdistai nužudė klasės draugo Stepono Skersio motiną. Sūnus prie kapo prisiekė surasti žudikus. Kartu su klasės draugais Apolinaru Grabiu ir Marijos broliu Albertu jis įkūrė partizanų kuopą, kuri 1946 metais tapo Palangos Narimanto kuopa. Į ją įsitraukė visi suspėję pasitraukti Pušies LLA kuopos nariai Apolinaras Grabys, Steponas ir Antanas Skersiai, Albertas Jurevičius ir Adolfas Jakštas. A.Grabys-Vaidila tapo kuopos vadu, S.Skersys-Kovas ir A.Jurevičius-Sakalas pavaduotojais.

Jie slapstėsi šalia Žaibininkų kaimo ant nemažos kalvos, vadinamos Vilimo kalnu, miške iškastoje slėptuvėje. Narimanto partizanų kuopai buvo duota užduotis išsiaiškinti apylinkėse besislapstančius nuo okupacinės kariuomenės vyrus ir juos agituoti stoti į partizanus. Marija ir jos seserys tapo ryšininkėmis. Dažnai Jurevičių šeimoje apsistodavo pailsėti ir Kardo partizanų rinktinės vadai Adolfas Knystautas-Ragūnas, jo pavaduotojas Stasys Lisauskas-Antanas, Pranas Benetis-Maželis, Juozas Katkus-Jokymas ir Mykolas Katkus-Nikiforas. Čia jie pavalgydavo, išsidžiovindavo drabužius ir avalynę, pamiegodavo. A.Jurevičius budėdavo naktimis, o Jurevičių mergaitės Marija ir Teresė dienomis. Marija tapo partizanų ryšininke Gražuole.

1947 m. balandžio 27 d. Genčių kaime išduoti žuvo Narimanto kuopos vadas A.Grabys-Vaidila ir jo pavaduotojas A.Jurevičius-Sakalas. S.Skersiui pavyko išsiveržti iš enkavėdistų apsupties. Jis ir perėmė Narimanto kuopos vado pareigas. Po brolio žūties rečiau Jurevičių namus lankė ir Kardo rinktinės partizanai; 1947 metų vasarą jie slėpėsi Jurevičių pievų krūmuose. Jurevičienė ir mergaitės nunešdavo jiems maisto.

1948 m. sausio 3 d. visą Jurevičių šeimą ištremė į Tomsko apskritį. Vergiškomis sąlygomis jie dirbo statybose. Po pusės metų mirė mama Ona Jurevičienė. Ji buvo palaidota po berželiu ant Tomės upės kranto. Sesuo Teresė susirgo plaučių tuberkulioze ir negydoma greitai mirė. Marija liko su mažais Teresės vaikais.

1948 metais Palangos gimnazijoje buvo suimti visi Ateitininkų organizacijos nariai: mokytojos B.Kalvaitytė, S.Večerskytė, E.Gudaitė bei vienuolika moksleivių: Z.Kiauleikytė, J.Šilauskaitė, Z.Tarvydytė, S.Galdikaitė, D.Jurkutė, R.Daukšaitė, J.Žibinskaitė, S.Sermontis, S.Liutikas, P.Barkus ir jaunesniųjų klasių moksleivis J.Andriekus. Jų kaltė mylėjo tėvynę ir buvo tikintys. Visi jie buvo nuteisti aukščiausiomis 25 metų bausmėmis už antitarybinę propagandą.

Narimanto kuopos partizanai žuvo išduoti vienas po kito: Adolfas Jakštas, Apolinaras Grabys, Steponas Skersys, Antanas Skersys, Vytautas Grabys ir kiti. Vytautas Jurevičius savo knygoje Skausmo akordai apraudojo jų tragišką lemtį:

*Išėjo jie, palikę knygas ir svajas,
Ant laisvės aukuro sudeginti jaunystės.
Kad soduos dievmedžiai nevystų niekadoms,
Kad vyturėlis vėlei žemėn grįžtų.
Jie neieškojo turtų nei garbės,
Nei blizgančių medalių, nei sidabro saujos.
Išėjo mirt už laisvę neklausę, kiek mokės?
Už kančių, už jaunystę, širdį, kraują.*

1949 metų vasario mėnesį buvo išduota Narimanto kuopos slėptuvė ant Vilimo kalno. Tada žuvo ir Kardo rinktinės partizanai: Adolfas Knystautas-Ragūnas, Stasys Lisauskas-Antanas, Vytautas Gričius-Žilvinas, Pranas Budrys-Šarūnas, Vytautas Daugintis-Bangūnas. Jų bendražygis Vytautas Sermontis-Gintaras žuvo išėjęs į žvalgybą dar prieš kelias dienas. Išsigelbėjo tada tik Bronius Salys.

S.Skersys buvo žiauriai nužudytas Kretingos enkavėdistų, Juozas Katkus paimtas gyvas ir per tardymą

1950 m. spalio 28 d. nužudytas.

Įtariama, kad dėl Narimanto kuopos vaikinių mirties kalti tėvas ir du sūnūs Puškoriai, kurie gyveno netoli Vilimų kalno ir gerdavo su sribais. Po partizanų žūties jie buvo apdovanoti gavo butą Palangoje, šalia sribynės.

Jau atgavus nepriklausomybę, Palangos politiniai kaliniai ir tremtiniai susprogdintą Narimanto kuopos slėptuvę ant Vilimo kalno įamžino, prie jos duobės savo lėšomis pastatę paminklinį akmenį.

Dėl šių įvykių Lietuvoje 1951 metų gegužės mėnesį Tomske buvo suimta ir M.Jurevičiūtė. Apkaltinta vadovavimu Ateitininkų organizacijai ir kaip partizanų ryšininkė. Tardymas tęsėsi beveik metus. Karo tribunolas 1952 metų kovo mėnesį nuteisė ją mirties bausme. Vėliau humaniška Sovietų Sąjunga mirties bausmę moterims pakeitė 25 metais griežtojo režimo lagerio. Ją išvežė į Džekazgano-Kengyro lagerį. Bandė verbuoti. Ne iš tokio molio, pasiduodančio minkyti už Judo grašius, buvo sukurta Marija. Dėl to jai ir lageryje tekdavo sunkiausi darbai.

1954 m. gegužės pradžioje, nežinia kodėl, vedant kalinius į lagerius, sargybiniai paleido automato seriją per koloną. Buvo užmuštų ir sužeistų. Kaliniai pasipiktinę reikalavo nubausti žudynių kaltininkus, bet lagerio administracija nekreipė jokio dėmesio (Jurevičiūtė M. Sukilimas Kengyro lageryje // Klaipėda. 1994, sausio 6, p. 15).

Prasidėjo kalinių streikas. Lagerio administracija pažadėjo įvykdyti kalinių reikalavimus, ir streikas baigėsi. Tačiau čekistai kalinius apgavo, streiko organizatorius suėmė ir uždarė į karcerius. Tada streiką pradėjo kiti Džekazgano lageriai pašto dėžutės Nr. 391, 392 ir 393. Ten buvo ir moterų lageris. Streikui vadovavo buvęs kariškis Ivanas Kuznecovas ir du lietuviai Juozas Kondrotas ir Kostas Masiulionis. Komitete buvo penkiolika kalinių. Buvo reikalaujama pagerinti kalinių buitį, nuimti nuo langų grotas, nerakinti barakų ir iškviesti iš Maskvos vyriausybinių komisiją.

Streikas tęsėsi 40 dienų. Birželio 25 rytą čekistai paleido tankus per gyvus žmones, kareiviai automatų serijomis šaudė beginklius kalinius, nepatekusius po tankais, neaukštai pakilęs virš lagerio skraidė lėktuvas ir iš jo buvo šaudoma į žmones. Tokio kruvino pragaro kažin ar buvo kada regėjusi žmonija. Šimtų žuvusiųjų kraujo klanai virto upeliais, tankų sutraiškyti lavonai, atskiros kūnų dalys tai buvo tikra apokalipsė, kurią žmogui sunku ir įsivaizduoti. Likusius gyvus kalinius prižiūrėtojai išvarė į stepę ir čia suklupdę karštyje be maisto ir jokios medicininės pagalbos sužeistiesiems išlaikė tris paras. Marija, patekusi į tą mėsmaį ir per stebuklą išlikusi gyva, iki šiol sapnuoja Kengyro košmarą.

Po sukilimo režimas lageryje sušvelnėjo. Daugelio jo kalinių likimas nežinomas jie žuvo bevardžiai. Dalis kalinių buvo išskirstyti po kitus lagerius. Marija buvo išvežta į Nikolsko statybas, vėliau į Balchašo lagerį.

1956 metų gegužės mėnesį į Balchašo lagerį atvykusi komisija iš Maskvos peržiūrėjo visų kalinių bylas ir Mariją paleido namo.

Bet po pusės metų enkavėdistai vėl ją išsiuntė į tremtį, į Tomską.

Į Lietuvą M.Jurevičiūtė grįžo tik 1959 metais. Po ilgų kančių prisiregistravo, kelerius metus dirbo prekyboje, vėliau, iki pat pensijos, Gintaro muziejuje. Aktyviai dalyvavo Sąjūdžio veikloje, nuo pat Politinių kalinių ir tremtinių sąjungos įsikūrimo pradžios buvo tos Sąjungos nare. Dabar jau aštuoneri metai Sąjungos tarybos narė.

Sąjungos nariai pastatė kryžių žuvusiems Narimanto kuopos partizanams, įamžino Palangos tremtinių kančių vietas, gražiai sutvarkę tą vietą, kurioje buvo numetami žuvusių partizanų kūnai, įkūrė Palangos miesto ir jo apylinkių žmonių kančių muziejų.

Jurevičių šeimai teko tragiška lemtis. Tėvas Laurynas Jurevičius buvo Lietuvos knygnešys, aštuonerius metus vežė knygas iš Klaipėdos laivais, o žiemą nešė per sieną prie Nemirsetos. Jis žuvo jūroje.

Vokiečių okupacijos metais sesuo Sofija išvyko į Liepoją, ten buvo nacių sugauta ir išvežta į Vokietiją darbams. Po karo, grįždama namo, pateko po traukinio ir žuvo. Niekas nežino jos žūties vietas.

Rusų okupacijos metais Onos Jurevičienės šeima buvo ištremta į Sibirą, ten mirė ji pati ir duklė Teresė. Sūnus Albertas, tapęs Narimanto kuopos partizanu Sakalu, žuvo kovoje.

Kitas sūnus mokytojas Vytautas Jurevičius už meilę ir ištikimybę savo tautai buvo 44 metus tampomas po lagerius, kalėjimus ir tremtis, į Lietuvą grįžo tik prasidėjus Atgimimui (Voverienė O. Ilgesio ir netekties metai. Apie mokytoją ir poetą Vytautą Jurevičių // Lietuvos aidas. 2003, rugpjūčio 27, p. 11).

Ar baigėsi šios šeimos kančios atsikūrusioje nepriklausomoje Lietuvoje? Ne!

Dabartiniai ponai, esantys valdžioje, nusavino Jurevičių tėviškę ir ten įsirengė savo vasarvietes. Žada kada nors, tikriausiai per šventą Nigdę, sumokėti žemės vertę pinigais. Tik, kaip ir enkavėdistų laikais, jie neklausia, ar nori Vytautas ir Marija Jurevičiai parduoti savo tėviškę. Kur dar atmintis saugo tėvų ir visos jų šeimos pėdas, o širdis jaučia jų buvimą šalia.

Apvogę šią nelaimingą šeimą, bando įtikinti, kad nieko neįvyko.

Liūdnos M.Jurevičiūtės mintys. Savo gyvenime daug iškentėjusi, ji klausia: Ar gali kas suprasti mūsų kančias? Ar gali kas sugrąžinti prarastą jaunystę, sunaikintą sveikatą, sutryptą žmogiškąjį orumą? Tėvyne, kada tu būsi laisva? Kada kolaborantai gaus pagal nuopelnus? Kada Lietuvoje bus atkurtas teisingumas ir pradės veikti Lietuvos Konstitucija?

Kada? Kas žino?